

Tara, een oud weefgetouw uit het Gorjanci (het Uskokengebergte in Joegoslavië)

De heer Bozo Racic laat mij binnen. In de kleine hal van zijn huis aan de rand van Ljubljana hangt een op handgeweven linnen geborduurde tekst aan de muur. Niet zonder trots wijst hij mij erop. Mijn kennis van de Sloveense taal is nog niet zo groot, dat ik het zelf kan lezen. Ik zie de naam van mijn gastheer en ook het woord Adlesici. Ik weet dat dit een plaatsje ergens aan de grens van Kroatië is. Mij wordt uitgelegd, dat dit een ereburgerbrief is die de etnograaf Racic kreeg voor zijn verdiensten aangaande de instandhouding van de volkskunst in deze uithoek van het voormalige Oostenrijkse keizerrijk. Met deze textile oorkonde ontving mijn vriend nog de titel van „kume”, wat zoveel betekent als peetoom van het dorp.

In zijn werkkamer laat kume Racic mij wel even de tijd om eens goed rond te kijken. Zijn verzameling van voorbeelden van de Sloveense volkskunst is misschien wel uniek en zou een museum tot eer kunnen strekken. Om te beginnen komt uit een van de deurtjes van de grote kast een fles walnotenlikeur te voorschijn. Ik moet dit staaltje volkskunst eerst eens proeven en heb er geen spijt van. Kume is wel zo vriendelijk om het kostelijke nat in een heel klein miniatuur glaasje te presenteren. Meer zou beslist niet goed geweest zijn.

En dan komen, onder het genot van kopjes Turkse koffie, de verhalen los. De heer Racic vertelt, hoe hij na de eerste wereldoorlog die hij als Oostenrijks officier meemaakte de school voor kantklossen te Ljubljana wederom tot leven bracht¹⁾, hoe hij te voet door het land trok om overal de borduursels van de klederdrachten te tekenen²⁾. Het laatste was niet geheel ongevaarlijk; de mannen konden zich immers niet voorstellen, dat de vreemdeling alleen maar belangstelling voor de borduursels op de bloesjes van hun vrouwen had, enz., enz.

Het zou te ver voeren al die dingen hier te vertellen. Voor „Textielhistorische Bijdragen” is het van bijzonder belang, dat de heer Racic de primitieve textieltechnieken die hij tegenkwam onderzocht en beschreef. Helaas zijn zijn ontdekkingen nog nauwelijks gepubliceerd.

Rijke vondsten ontdekte mijn zegsman in het gebied van de voormalige

1) Een artikel over het kantklossen zal in de aflevering „Sloweense Textiel” van CIBA-Rundschau verschijnen. Volgens mededeling van de redactie zal dat nummer in december 1965 verschijnen.

2) De tientallen motieven zijn helaas nog nergens gepubliceerd.

„Militärgrenze” van de Oostenrijkse monarchie. Maar laten wij de heer Bozo Racic zelf aan het woord.

„Het bosrijke Uskokengebergte strekt zich ten noorden van de sloveens-kroaatse grens uit van Bregana tot Novomesto. Hier vestigden zich in de 15de eeuw vluchtelingen uit de meer zuidelijke landen van de Balkan. Zij weken naar hier uit voor de steeds verder opdringende Turken om hier in hun nieuwe dorpen verdedigingskernen, die de Oostenrijkers in de zogenaamde Militärgrenze organiseerden, te vormen.

In dit gebied bleven o.a. de oude handweeftechnieken in gebruik tot in onze tijd. Een van de hierbij gebruikte instrumenten is de „tara”. Dit getouw komt slechts in weinig dorpjes voor, b.v. in Bojanci. De vrouwen weven hierop de bonte schorten voor hun volksdracht. Het streekmuseum te Metlika bezit hiervan een bijzonder mooie verzameling.

Het „tara”-getouw is van hout vervaardigd en bestaat uit acht delen. Twee rechtop staande 10 cm dikke en 180 cm hoge pilaren vormen het geraamte. Zij zijn elk van vier gaten voorzien, waardoor 90 cm lange dwarslatten gestoken zijn. De middelste twee latten worden door middel van twee houten spijkers vastgezet.

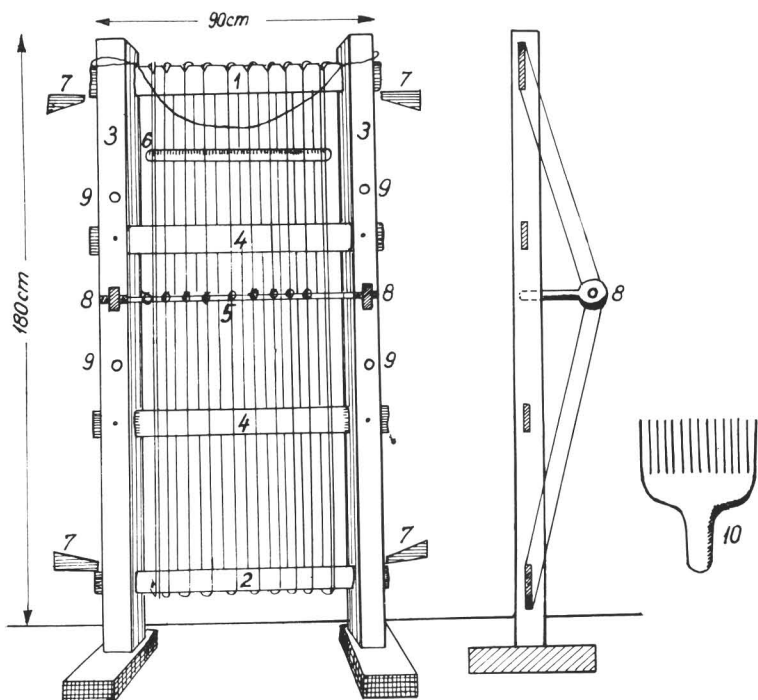
Aan de voorkant van elke pilaar zijn drie duimdikke gaten geboord, waarin twee houten „sleutels” geplaatst worden. In de gaten van deze beide sleutels wordt een stevig ingepaste stok — de dradenstok — aangebracht. Hij dient ervoor de ketting aan te rijgen.

De bovenste dwarslat — de bovenste kettingboom — is op afstanden van 5 mm voorzien van driehoekige inkepingen. De onderste lat — de onderste kettingboom — is glad. De ketting wordt door middel van vier wiggen gespannen (zie tekening).

Het kettingscheren gaat als volgt: de weefster bevestigt een sterke draad boven aan de pilaren en zorgt dat deze enigszins met een boog tussen de beide pilaren hangt. Het einde van het kettinggaren wordt nu links aan de andere kettingboom vastgemaakt, aan de voorkant naar boven getrokken en om de bovenste kettingboom gewonden, aan de achterkant weer naar beneden getrokken en om de benedenboom gewonden. Op deze wijze voortgaande wordt de ketting van links naar rechts om de beide bomen gewonden, totdat de gehele ruimte tussen de pilaren gevuld is. De eerste en de laatste kettingdraad worden dubbel geschoren om de kant van het te maken weefsel te verstevigen. De draden moeten gelijkmatig gespannen worden om een behoorlijk uiterlijk van het weefsel te waarborgen.

Nu begint het aanrijgen van de ketting: aan de linker sleutel wordt een linnendraad bevestigd. Beginnend met de derde wordt nu elke tweede kettingdraad met een lus aan de dradenstok gebonden. De laatste beide (zelfkant)-draden blijven, evenals de eerste, vrij. Nu spant de weefster de eerste, boven tussen de pilaren gebonden draad en trekt deze krachtig naar zich toe. In de hierdoor ontstane opening (sprong) in de ketting steekt de helpster een ca 3 cm dikke ronde stok. Met deze stok („bewegingsstok” of „sprongstok” genaamd) wordt de sprong geopend.

Het weven kan nu beginnen. Het inslaggaren wordt om een zgn. netnaald gewonden. De weefster opent de sprong door de bewegingsstok nu eens

(Tekening Bozo Racic, Ljubljana)

1. Bovenste kettingboom
2. Onderste kettingboom
3. Pilaren
4. Dwarslatten
5. Dradenstok

6. Sprongstok
7. Wiggen voor het spannen van de ketting
8. „Sleutel”
9. „Sleutel”gaten
10. Kam

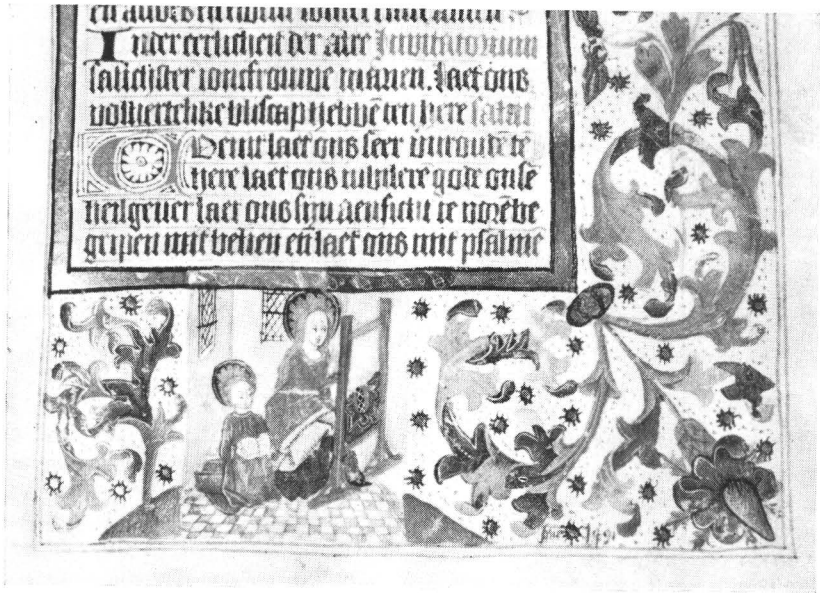
naar zich toe te trekken, dan weer van zich af te stoten. Om het weefsel goed vast te maken worden de inslagdraden met behulp van een houten kam tegen elkaar gedrukt. Zodoende kan men, van onderen beginnend, slechts een handlengte weven. Om langere weefsels te kunnen maken worden de sleutels met de dradenstok van beneden naar boven verplaatst. Zodoende komt men tot weefsels van ca 60 cm lengte. Dit zijn de reeds genoemde schortjes, zoals die door de vrouwen in enkele dorpjes in de Militärgrenze gedragen werden.

Door het gebruik van verschillend gekleurd (rood, blauw, groen en geel) inslaggaren wordt afwisseling in het weefsel gebracht. Verder worden er patronen door „aftellen” van kettingdraden met de hand ingeweven. Om de patronen duidelijker te laten uitkomen, worden gewoonlijk drie gelijk „afgetelde” draden (soms van een andere kleur) achter elkaar ingeslagen. De weefster heeft geen voorbeeld en weeft de patronen dus geheel uit het hoofd, naar eigen smaak.

Het inslaggaren is in de regel dikker dan de kettingdraden. Hierdoor komt het patroon beter uit. Interessant is het nog te vermelden, dat de vrouwen ook de gouden of zilveren tressen der uniformen van hun mannen hier en daar in hun schort inweefden. Zo kon een ieder zien, welke rang de echtgenoot bij de grenstroepen bekleedde.

De mentaliteit van deze mensen werd gevormd door de geweldige druk die de Turkse plundercommando's op deze kleine gemeenschappen uitoefenden. Een sterke patriarchale orde, door het Oostenrijkse bestuur gesteund en beschermd, heeft deze mensen voor vernietiging of opgaan in andere volkeren behoed. Dat hierdoor oeroude technieken — de tara is slechts een voorbeeld — bewaard gebleven zijn, is slechts een nevenresultaat, dat echter voor de geschiedenis van de textieltechniek van uitzonderlijk groot belang is".

De hier gegeven beschrijving van het vertikaal geplaatste weefgetouw is voor degenen, die de ontwikkeling van de weeftechniek en van het patroonweven bestudeert, van belang.

Het vertikale getouw is in de loop der eeuwen door het getouw met horizontale ketting verdrongen. Dat het eerste enkele eeuwen geleden ook nog in Nederland gebruikt werd, meen ik te mogen constateren uit het feit dat in het getijdenboek van Nicolaas Spierinck (15de eeuw) — aanwezig in het museum Amstelkring „Onze lieve Heer op zolder” te Amsterdam — in een van de miniaturen Maria aan een dergelijk getouw, het wapen van Amsterdam wevende, afgebeeld is. Een fragment van de bedoelde bladzijde is hierbij gereproduceerd.

W. F. SCHWEIZER.